

Ewelina Kantowicz

Wydział Geografii i Studiów Regionalnych

Uniwersytet Warszawski

e-mail: ekanto@uw.edu.pl

**PROFESOR STEFAN KAŁUSKI
PODRÓŻNIK – WYKŁADOWCA – UCZONY**

Professor Stefan Kałuski – traveler – lecturer – scholar

Sylwetkę Profesora najtrafniej będzie ująć w formie ulubionej przez Niego triady, nazwanej przez naszą koleżankę Dorotę Rucińską następująco: „Tryptyk Kałuskiego” to krótkie uwagi w trzech punktach...”. A więc, Professor Stefan Kałuski - podróżnik – wykładowca – uczony. Kolejność wymienionych ról nie jest przypadkowa. Dotarcie do bliskich, dalszych i najdalszych miejsc na świecie, ich udokumentowanie i przekazanie zdobytych obserwacji, wiedzy i doświadczeń studentom było siłą napędową i inspiracją późniejszych analiz, dociekań i publikacji naukowych. Tę stronę działalności Profesora tak podsumował Dziekan Wydziału: „...*W pamięci kilku pokoleń studentów pozostanie Pan Profesor niezrównanym wykładowcą tego przedmiotu (geografii regionalnej), który zaspokajał ciekawość świata i motywował do własnego odkrywania tego, co poza horyzontem. Ten Świat poznał Pan z autopsji, pozostając zapewne czołowym podróżnikiem wśród naszych pracowników.*” W liczbach te podróże przedstawiają się doprawdy imponująco: 35 państw Europy, 18 Azji, 7 Afryki, 21 Ameryki Północnej, Środkowej i Południowej, Nowa Zelandia. Ponadto liczne wyspy na Morzu Śródziemnym i Bałtyckim oraz na Atlantyku i Pacyfiku. Wiele z tych podróży było związanych z funkcją opiekuna wypraw Koła Naukowego Studentów Geografii (KNSG) i EGEA (*European Association of Geography Students and Young Geographers*). Było tak zwłaszcza w pierwszych latach pracy w Uniwersytecie Warszawskim (1969–1984) i objęło wówczas góry Matra i Bukowe na Węgrzech, góry Pirin w Bułgarii, samochodową dwumiesięczną wyprawę do Turcji, Syrii, Libanu, Iraku i Iranu (1972), wyprawę trampingową do Tajlandii i Malezji, a w następnych latach do Indii i Nepalu oraz do Peru. W latach 1983/1984 pod naukowym kierownictwem Stefana Kałuskiego studenci opracowali na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody Urzędu Wojewódzkiego w Krośnie dokumentację Otryckiego Parku Krajobrazowego. Uzyskane wynagrodzenie zostało przeznaczone na wyjazd grupy do Indii i Nepalu.

Pełniąc funkcję opiekuna naukowego stowarzyszenia EGEA wielokrotnie konsultował przygotowania referatów studentów wygłaszanych na konferencjach EGEA w Portugalii, Estonii, na Węgrzech i w Polsce.

Dzięki swojej pasji podróżniczej Profesor zgromadził zbiór wielu tysięcy przezcocy, dzisiaj już w technologii cyfrowej, wykorzystywanych w wykładach, ale także zamieszczanych w podręcznikach szkolnych, encyklopediach i albumach krajoznawczych. W nurcie popularyzacji wiedzy mieści się także udział w charakterze eksperta w ponad 100 nagraniach teleturnieju „Wielka Gra” oraz opracowanie zestawów pytań z zakresu 25 tematów geograficznych, a także organizacja i prowadzenie konkursów dla szkół średnich na tematy takie, jak „Basen Morza Śródziemnego”, „Europa Bałtycka”, „Ekologia bez granic – parki narodowe pogranicza”, praca w zespole redakcyjnym miesięcznika „Poznaj Świat” i „Poznaj Świat – Junior”, wygłaszanie odczytów popularno-naukowych organizowanych przez Polskie Towarzystwo Geograficzne, Koło Naukowe Studentów Geografii, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej i Towarzystwo Polsko – Austriackie.

Bogaty jest dorobek dydaktyczny Profesora Kałuskiego. Od początku zatrudnienia w Uniwersytecie Warszawskim prowadził zajęcia dydaktyczne dla studentów geografii. Początkowo były to ćwiczenia z geografii regionalnej i politycznej oraz ćwiczenia terenowe w Sudetach. Później wykłady z tych przedmiotów oraz wykład „Wstęp do geografii”. Wykłady z „Geografii politycznej” prowadził też w Instytucie Nauk Politycznych UW. Inne prowadzone przez Niego zajęcia to proseminarium z geografii regionalnej, seminarium i pracownia magisterska dla studentów studiów stacjonarnych i zaocznych. Doświadczenie zdobyte podczas fotograficznego dokumentowania podróży zostało wykorzystane w samodzielnie przygotowanym programie wykładu i ćwiczeń z „Podstaw fotografii”, prowadzonych od 1985 roku. Profesor Kałuski wypromował ponad pięćdziesięciu magistrów geografii, jest autorem kilkudziesięciu recenzji prac magisterskich pisanych w Zakładzie Geografii Regionalnej, Zakładzie Geografii Społecznej, na Międzywydziałowych Studiach Ochrony Środowiska, ponadto 50 prac licencjackich i przeszło 30 prac magisterskich powstałych w Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego UW. Regularnie brał udział w egzaminach wstępnych na różnych wydziałach UW. Prowadził też wymienne praktyki wakacyjne studentów WGiSR i Uniwersytetu Moskiewskiego na terenie Polski, w Kaukazie i w Uzbekistanie. Opiekował się stażystami z Niemiec, Austrii i Szwajcarii. Pod kierunkiem Profesora Marek Więckowski obronił pracę doktorską pt. „Przyrodnicze uwarunkowania kształtowania się polsko-słowackich więzi transgranicznych”.

Profesor Stefan Kałuski był wielokrotnie wyróżniany przez studentów nagrodą Azymutu dla najlepszego wykładowcy Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW. Z okazji Jego jubileuszu studenci przygotowali i wręczyli Mu księgę wspomnień i wypowiedzi słuchaczy wykładów Profesora. Oto niektóre z nich:

„Wykłady jedyne w swoim rodzaju. Chodziło się na nie nie po to, by zaliczyć przedmiot, ale by ich posłuchać...można było się dowiedzieć wielu rzeczy, których

nie znalazłoby się w internecie ani w książkach, bo pochodziły z osobistego doświadczenia”.

„Jako studentka na Wydziale Geografii, ale także jako studentka Makrokierunku i uczestniczka zajęć prowadzonych przez Profesora w Instytucie Anglistyki, z wielką przyjemnością przysłuchiwałam się wykładom opowiadanym z pasją i zaangażowaniem. Zawsze pozostawałam pod ogromnym wrażeniem sposobu opowiadania o podróżach Profesora, pozwalającym studentom wyruszyć we wspólną podróż i eksplorować dalekie zakątki świata siedząc na uniwersyteckiej sali, zyskując wiarę w to, że poznanie tych innych rzeczywistości nie musi być wcale odległym zamierzeniem a stać się może po prostu, pod warunkiem dobrego i rozsądnego zaplanowania, realnym krokiem...”

„Z najlepszymi życzeniami z okazji 70 urodzin dla Pana Profesora Stefana Kałuskiego, najlepszego wykładowcy, z jakim zdarzyło mi się spotkać...”

„Szanowny Panie Profesorze,

Nauczył nas Pan najważniejszego: Geograf nie istnieje bez podróżowania....”

„W sprawie wykładów wspaniałych

Po pierwsze było tak, że Profesor wyczuł, że jesteśmy absolutnie zakręcenii na punkcie fotografii. Więc oprócz Geografii Regionalnej była jeszcze „Fotografia Podróżnicza”, co niejednemu z nas pomogło potem ilustrować artykuły...”

Do pracy dydaktycznej można też zaliczyć współpracę z Ośrodkiem Badawczo-Rozwojowym Pomocy Naukowych i Sprzętu Szkolnego. Na zlecenie Ośrodka przygotował w latach 1992–1993 kilka serii przezroczy z komentarzem i wskazówkami dla nauczycieli. Przykładowe tytuły: Osadnictwo wiejskie, Różne formy rolnictwa na świecie, Republika Indii. Praca dydaktyczna poza UW to prowadzenie przez kilka lat wykładu „Geografia transportu lotniczego” w Studium Stewardess LOT.

Za osiągnięcia w pracy dydaktycznej Profesor Stefan Kałuski kilkakrotnie otrzymał Nagrodę Rektora UW.

W zainteresowaniach badawczych Profesora charakterystyczne jest podejmowanie tematów oryginalnych, często trudnych z metodologicznego punktu widzenia i być może dlatego do tej pory nie opracowanych, choć są ciekawe i mają istotne znaczenie dla rozwoju wiedzy geograficznej. Należy do nich znaczenie systemów rzecznych w strukturach regionalnych, w szczególności rola rzek jako barier przestrzennych oraz rola dorzeczy jako obszarów kształtowania się więzi regionalnych w różnych skalach przestrzennych. Tej tematyce poświęcone były zarówno praca doktorska, jak i habilitacja. Stopień naukowy doktora nauk geograficznych nadała mu Rada Naukowa Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych na podstawie pracy doktorskiej pt. „Rola Dunaju w procesach integracji międzynarodowej i wewnętrznej”. Stopień naukowy doktora habilitowanego nadała mu również Rada Naukowa Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych za pracę habilitacyjną pt. „Rzeki graniczne a kształtowanie się więzi regionalnych w Europie”. Ważniejsze publikacje na tematy rzeczne, to:

Rola Dunaju w procesach integracji ekonomicznej

Dorzecze Odry jako region transgraniczny

Rzeki a granice polityczne

Rzeki na wyspach – różnorodność roli i funkcji

Border rivers and processes of european integration

Drugim nurtem zainteresowań naukowych Jubilata była problematyka granic politycznych w powiązaniu z przyrodniczymi i regionalnymi uwarunkowaniami ich przebiegu i funkcji. Jako jeden z nielicznych polskich naukowców Profesor jest członkiem międzynarodowego towarzystwa badań terenów przygranicznych – *Association for Borderlands Studies*. Ukoronowaniem tych badań były publikacje takie, jak:

Granice polityczne jako przedmiot badań geograficznych

Granice polityczne w problematyce geografii regionalnej

Granice polityczne naturalne i sztuczne – anachronizm czy aktualny problem

Border tripoints as transborder cooperation regions in Central and Eastern Europe

Trójstyki granic państw jako przedmiot badań geograficznych

Political borders as spatial barriers. Global dimensions vs regional diversification

Tres fronteras – zróżnicowanie funkcji regionu trójstyki granic politycznych:

Argentyna – Brazylia – Paragwaj

Trzecia dziedzina, którą zajął się Profesor Stefan Kałuski dotyczyła geografii turystycznej. W jej ramach ukazały się publikacje na temat:

Turystyka kwalifikowana jako czynnik rozwoju regionalnego obszarów przygranicznych

Międzynarodowy ruch turystyczny

Atrakcyjność turystyczna rzek granicznych a kształtowanie się więzi regionalnych

Za publikację na temat roli turystyki kwalifikowanej jako czynnika rozwoju regionalnego obszarów przygranicznych Polski, przedstawionej na seminarium Fundacji Friedricha Eberta (Giżycko 1993), Stefan Kałuski otrzymał Nagrodę Rektora UW I stopnia.

Warto też wspomnieć o nieprzeciętnej wiedzy Profesora w dziedzinie nazewnictwa geograficznego. Rezultatem działalności w tej dziedzinie była publikacja (wspólnie z Tomaszem Komornickim) „Słownik niekonwencjonalnych nazw geograficznych”, jedyna taka publikacja nie tylko w Polsce, ale prawdopodobnie także w literaturze światowej. Jest ona swoistym uzupełnieniem oficjalnego dzieła „Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej Polskiej”. Ciekawym przyczynkiem jest publikacja „Rzeczne przydomki - niekonwencjonalne nazewnictwo wodne”.

Mimo przejścia na emeryturę Profesor nadal intensywnie pracuje. Przygotowuje książkę o interesującym tytule „Blizny historii – geografia granic politycznych współczesnego świata” oraz publikację poświęconą trójstykom granic państw na świecie. Przyciągną one zapewne szeroki krąg czytelników, nie tylko geogra-

ficznych. Wiele z dorobku naukowego Profesora Kałuskiego to prace niezwykle oryginalne, o tematyce prawie nie poruszanej w literaturze specjalistycznej, a jednocześnie liczące się i ważne dla poszerzenia wiedzy geograficznej. Szerokie zainteresowanie problematyką rzek znalazło odzwierciedlenie we współpracy z cenną inicjatywą Przestrzennego Muzeum Odry w postaci serii wydawniczej „Rzeki. Kultura – Cywilizacja – Historia” wydawanej przez Wydawnictwo Naukowe Śląsk, którego Profesor stał się stałym współpracownikiem.

Profesor Stefan Kałuski pełnił i pełni wiele innych funkcji organizacyjnych w Uniwersytecie i poza nim. Współpracuje z Towarzystwem Wiedzy Powszechnej, Towarzystwem Polsko-Austriackim, Wydawnictwem Naukowym PWN w Redakcji Encyklopedii Geografii w charakterze autora, konsultanta i recenzenta haseł, z Telewizją Polską i Redakcją „Poznaj Świat”. Jest członkiem Rady Naukowej Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych, Rady Naukowej przy Muzeum Azji i Pacyfiku, Rady Programowej wydawnictw Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego.

Trudno zakończyć skrótno przedstawioną sylwetkę Profesora inaczej, niż słowami podkreślającymi, że jest postacią niezwykle barwną, jest koleżeński i życzliwy dla ludzi, w tym studentów oraz koleżanek i kolegów z Zakładu Geografii Regionalnej, którego był ostatnim kierownikiem. No i przede wszystkim życzeniami owocnej pracy nad zamierzonymi publikacjami, na które czekamy...

